

ОБИЧАИ И ОБРЕДИ, СВЪРЗАНИ С БРЕМЕННОСТТА И РАЖДАНЕТО НА ДЕТЕ, ПРИ БЪЛГАРИ, ТУРЦИ И РОМИ В КУБРАТСКИЯ КРАЙ

Севим Куртчю

CUSTOMS ASSOCIATED WITH PREGNANCY AND CHILDBIRTH OF BULGARIANS, TURKS AND ROMA IN REGION OF KUBRAT

Sevim Kurtchu

Abstract

This work is focused on customs and rituals associated with pregnancy and childbirth of inhabitants of 16 villages in Kubrat area. Using the published materials and ethnographical materials collected during field work (2007 – 2013) the author reveals in a comparative terms birth customs of various ethnic and confessional groups – Bulgarians, Turks (Alevi and Sunni) and Roma (Christians and Muslims). The author compare the rituals connected to infertility , pregnancy, birth and 40 – day postpartum period .

***Key words:** pregnancy, child birth, beliefs, customs, christening, sünnét .*

Обичаите и обредите, свързани с бременността и раждането, целят осигуряването на лека бременност и леко раждане на здраво дете. Те разкриват редица нравствени, естетически и религиозни възгледи, отразяващи бита и духовността на хората. Много от тях са свързани с въвеждането на новия член в семейството, с неговата социализация.

Целта на тази статия е да се провери до каква степен са запазени и се препредават в генерациите спомените и практиките, свързани с доиндустриалната, аграрна култура в изследваните групи в началото на ХХІ век. За да бъде постигната целта бе необходимо да бъде проучена литературата, отразяваща най-стария регистриран пласт на културата и да се събере релевантна емпирична етноложка информация от терена.

Методика

Обект на изследване са 16 села от Кубратския край: (1) Беловец, (2) Черешево, (3) Сеслав, (4) Юпер, (5) Божурово, (6) Звънарци, (7) Бисерци, (8) Горичево, (9) Точилари, (10) Задруга, (11) гр. Кубрат, (12) Тергер, (13) Мъдрево, (14) Севар, (15) Савин, (16) Каменово. Това са села, в които живеят различни етнически и конфесионални групи – българи, турци (алиани и сунити) и роми (християни и мюсюлмани).

Емпиричната етнологика информация бе събрана с класическите методи на структурирано интервю и свободни беседи. Поради спецификата на темата и съществуващите ограничения в артикулирането на информацията, интервюираните жени бяха само жени. Този подход осигури спокойна среда за „женските разговори“ и позволи изчерпателно събиране на материалите. В периода от 2008 г. до 2013 г. бяха проведени 33 интервюта с жени. Профилът на интервюираните е следният: жени на възраст от 60 до 95 г. От тях туркини: 4 алианки, 11 сунитки, 12 българки, 3 циганки християнки и 3 циганки мюсюлманки. Те всички живеят на село и са се занимавали със селскостопански труд.

Методология

За обичаите, свързани с бременността, раждането и отглеждането на малкото дете при православните българи съществува обемна литература.¹ Тук се очертава важен методологичен проблем: ако за културата на православните разполагаме с относително плътни записи от края на XIX и целия XX век, то другите етноконфесионални групи продължават да пребивават в относителна анонимност². Тоталитарното ни обществознание игнорираше регистрацията на културата на групите, различни от доминиращия български православен етнос, освен във времето и в случаите, когато такава регистрация би служила за нуждите на асимилационната политика. Така вярванията и практиките на „другите“ са регистрирани по-плътено в един късен период – от края на 80-те години на този век. Включването им в реконструкцията на по-ранни периоди е белязано с цялата несигурност на реконструкцията на динамичните културни системи. Засега приемаме предположението, че културните системи на

малките групи са относително по-консервативни от тази на групата православни християни³.

Анализите на културата на доиндустриалното общество в българските земи показват, че и в нашата обичайна система са записани основните демографски събития в живота на човека.⁴ Количеството и структурата на свързаните с тях вярвания, обичаи и практики позволяват да бъде направена приблизителна характеристика на всяко отделно взето демографско събитие от по-ранните пластове на времето. Така чрез изследването на спомените за обичаите и вярванията, ще може да се провери и динамиката на демографските процеси в изследваните групи.

Бременност

В изследвания район при българите жена, която не може да има деца се нарича бездѣтна и ялова (инф. 6). При турците (инф. 1) и циганите мюсюлмани (инф. 9) жена, която няма деца се нарича *kisir* (безплодна). Различно е названието при циганите християни - щяръп и щяръ (бездетна) (инф. 9).

И българки, и туркини си спомнят, че безплодието се е лекувало от баби с гърнета. При българите бабата вземала хавлиена кърпа, завързвала я на възел и я слагала на стомаха ѝ. При алианите бездетната жена се лекувала, като ходила при *ebé áñne* (баба акушерка) (инф. 7). Бабата я лекувала като ѝ слага топло *colmék* (гърне) на кръста и на стомаха. Завивала се с *bèz* (памучен плат) и се стягала. В други села бабата докосвала стомаха на жената и слагала топъл пясък и *kül róragasi* (букв.: попара от пепел) (инф. 18). Завързвала с *béz* (кърпа). При циганите мюсюлмани *ebé áñne* (баба акушерка) разтривала корема на жената и увивала около кръста ѝ *sarík* (тюрбан) на мъжа ѝ (инф. 28). Днес обичаите и обредите, свързани с безплодието, не се практикуват и споменът избледнява.

Предродилният цикъл включва обичаи и обреди, които имат за обект бременната жена и са насочени към осигуряването на нормално износване на плода. Названията за бременната в изследвания район са еднотипни. При българите тя се нарича трудна, тѣжка, твѣрена. При турците и турските цигани са разпространени следните названия: *yüklü* (тежка), *hamilé* (която носи), *gebè* (променена), *hamilé gelin* (бременна булка). При циганите християни бременната се

нарича анкърката. Към средата ХХ в. и при тях се използва и терминът „бременна“. Явна е общата основа на тези термини, които фиксират външния вид на бременната жена, без да го назовават пряко. При жителите от Кубратския край, както и в цялата българска територия, названието за бременната няма връзка с детето и е табуирано.

Общи са и нормите за поведение на бременната, наложени от традицията. Тяхното неспазване се смята като причина за увреждането на плода и преждевременно раждане или пък за раждането на дете с някакъв недостатък. Най-широко известни и еднакви са следните поведенчески норми и обредни забрани: бременната не трябва да сяда на праг; да прескача въже, точилка, пояса и дрехите на мъжа си (вярва се, че детето ще се роди задушено от увитата около врата му пъпна връв); да краде (детето ще има родилно петно с форма на откраднатото); да се плаши, особено като гледа мъртвец (детето ще прилича на тях, ще бъде жълто като мъртвеца). Същата връзка има и забраната бременната да яде риба, заек, охлюви – вярва се, че качествата на тези животни чрез употребената храна могат да се пренесат и върху детето (Ако яде мѐлче (охлюв) се смята, че детето ще бъде сополиво) (инф.11). Много широко е разпространена и забраната да се прескача или рита куче, котка, за да се предпази от раждането на песничаво, т.е. окосмено дете.

Обща при българи, турци и роми е забраната бременната жена да не ходи на погребение. Ако починалия е много близък роднина, тя отива, но връзва червен конец на пръста си. Тя обръща опаковата страна на *şembér* (забрадка) и тогава я слага на главата си. При турците се спазва забраната да не се подстригва косата на жената, за да не се скъси животът на детето (инф. 1). При алианите тя винаги трябва да носи нещо червено на главата си или червен конец на плитките си.⁵ Възрастните пазят спомените за забраните и ги съобщават на младите жени.

Сред всички групи от изследвания район редовна практика е бременната да хапва от всичко, каквото пожелае. При алианите бременните „подбират храната си – аш чалмак (*aş çalmaq*).⁶ Утвърдено е вярването, че бременната не доносить плода си, ако види, че

някой яде нещо и не ѝ даде от него. Неутрализира се като бременната плюе на ръката си и пипва седалището си.

Универсално средство за предпазване на бременната са и различните амулети, които са характерни за турците. Бременната жена носи *maví boncúk* (гривна със сини мъниста против уроки) на ръката си. Тя носи *miská* против уроки, *pazár ólmasın* (да не се урочаса). Бременната жена ходи при ходжата и той написва на арабски върху хартия: *máşallah, sáġi olsún* (Браво, здраво да е) (инф. 2). Тази хартия се завива в черна мушама и се носи на врата. При българите липсват спомени за подобни амулети.

Общо при българи, турци и роми е гадаенето за пола на очакваното дете. Най-честите признаци се търсят във външния вид на бременната. Ако бременната се прошарва, т.е. има петна по лицето – ще се роди момиче, ако лицето е бяло и хубаво – ще се роди момче. Ако коремът е остър – ще е момче, ако корема е валчест и объл – момиче. Тези гадания не отмират, въпреки, че медицинската техника вече позволява да се установи пола на плода още в средата на бременността. При българи, турци и роми е разпространено гадаенето със сол. Жени сипват сол върху главата на бременната, тайно от нея. Когато бременната се пипне по устата – момиче е, ако се пипне по носа – момче.

Раждане

Интервюираните жени си спомнят, че повикването на бабата (*ebé anné, ebé karí*) е ставало тайно. Свързвало се е с вярването, че така ще се осигури по-леко раждане. В някои села този спомен е отрял напълно.

При раждащата жена е присъствала само бабата. Бабата развързвала всичко по дрехите на родилката, разплитала плитките ѝ. При българите при трудно раждане друсали в каруца родилката, за да роди (инф. 6). При турците огледалото се покривало с *béz* (памучен плат), за да не гледа родилката. При мюсюлманите съществувало вярването, че когато бременната почувства родилни болки, трябва да потропва с крака, за да роди по-лесно. Ако комшийка посети бременната, къса от дреха си конец, за да има хубави сънища (инф. 27).

Ако въпреки взетите предпазни мерки раждането се затрудни, бабата помагала на родилката, като намазвала с олио ръцете си и я масажирала. Записаните спомени потвърждават тезата, че около момента на раждането се преплитат както рационални, така и ирационални практики и действия.

Жените си спомнят, че в миналото позата на раждане е била различна от тази, която сега се практикува в родилните домове. При българите и турците родилката е сядала на дъска, под която е сложено дървено корито. Отзад я държала бабата. При алианите сядала на *küçük séki* (дървено ниско столче) При ромите родилката е полуизправена, хваната за въже. Тя клякала над дървено корито. В къщи са раждали информатори № 2, № 6, № 14, № 19, № 21.

При раждането много внимателно се е следяло бабата да хване детето, за да не допре до земята. Това изискване, познато в цялата българска етническа територия, се осмисля като предпазваща от нещастие.

В изследвания район пъпът се е режел със сребърна паричка (българи), бръснач (турци), ножица (роми) и се е връзвал с червен (българи и турци) и бял (роми) конец, никога с черен.

Обяснението се свързва със символното значение на цвета и възможността той, според народните представи, да влияе върху бъдещият живот на детето. Така още чрез първите действия, извършвани след раждането, се е правел опит да се предопредели добър живот на новороденото.

Днес ролята на бабата се изпълнява от акушерката. Първият родилен дом в с. Юпер е открит през 1951 г.

Внимание заслужава споменът за плацентата и отношението, както и действията с нея. Нейното название при българите *бáбино дятé* (инф. б), отговаря напълно по смисъл на *són* (край) у турци и турски цигани. Всички помнят, че заравяли плацентата дълбоко в земята, за да е здраво детето.

Според интервюираните жени детето, неговата съдба, качества и способности са в зависимост от раждането. Особено внимание се оказва на времето на раждането. При българите детето ще е щастливо, работливо и имотно, ако се роди по време на началната фаза на луната. Денят на раждането оказва голямо влияние върху съдбата

му. Детето ще има по-добър живот, ако е родено в добри дни. Всички дни, с изключение на вторник и събота, са добри. На роденото в събота му викат съботничё. Вярва се, че то се плаши в съня си, защото ще вижда духове, които идват при него. Родените във вторник не живеели дълго. Върху някои качества на детето оказва влияние и „редът“ на раждане. Първото и последното дете в семейството имат по-особени качества, които им осигурявали специално място в обредите.

Следродилни вярвания и практики

Периодът от раждането до 40-я ден след него се смята за особен за цялото население от Кубратския край. Вярва се, че тогава както родилката, така и новороденото са изложени на влиянието на зли, вредоносни сили. Оттук традиционната практика съдържа множество обредно-магически забрани и действия с предпазен характер.⁷ Същевременно всеобща е представата, че през този период родилката е нечиста и околните трябва да бъдат предпазени от нея. Тези две основни вярвания определят конкретните забрани, действия и практики през първите 40 дни.

В този период при българите родилката се нарича лѝфуса, ла́хуса, лѝхуса, ла́уси, при турците l̝osa, l̝usa, при турските цигани – l̝usa karı (инф. 2) и лѝтуса при циганите християни (инф.10). Същото название се използва за означаване и на злите сили, които могат да напакоствят на родилката и детето. Лѝусите са женски същества с бели ризи, които се привиждат на родилката, ако излезе навън след залез слънце. При турците, ако се наложи да излезе, тя взема машата, метлата или изобщо желязо и казва: „Bismillāhirrahmanirrahim „– Боже излизам със земята и небето”, т.е. земята и небето да я пазят. (инф.13) Всъщност, информаторката цитира кораничната формула:” В името на Аллах, всемилостивият и всеопрощаващият”. Извън това изследване е защо си превежда по този начин формулата. Не е позволено да се оставят дрехи на детето да замръкнат, т.е. да се оставят извън дома след залез слънце. При алианите се вярва, че зли духове ще омагьосат дрехите му и то ще се разболеет.⁸

Също толкова разпространеното в народната култура на православните българи персонифициране на Злото в нави, еврейчета,

лаусничета насочва към проблема за смъртността на новородените. Според народа тези сили са отмъстителни души на умрели некръстени деца, които убиват новородените и могат да причинят смъртта на родилката.⁹ Трябва да се отбележи, че всички изброени зли сили винаги се мислят и съобщават в множествено число.

Първите преброявания мълчат за пренаталната и перинаталната смъртност, причинени от вродени малформации. Поради немалкия брой на ражданията в домовете до средата на ХХ век, а някъде и в момента, не могат да се осигурят твърди статически данни.¹⁰

В хода на изследването възникна един важен въпрос – за механизмите, чрез които религията, била тя християнство или ислям, осигурява всекидневното си функциониране и възпроизвеждане в семейните и родствените структури.

И християните, и мюсюлманите познават практиката за застрашеното дете да се търси ново, непознато в селото име. Сред християните е регистрирано вярването, че там, където децата умират, новороденото трябва да се кръсти на името на бащата. Така намират обяснение рядко срещаните и затова впечатляващи случаи на еднакво назовани баща и син в османските регистри¹¹. Пак със същата цел пък мюсюлманите назовават такова дете на името на наскоро починал сродник или дори на предишното починало дете.

И досега се пази спомен за обричане на бъдещото или новороденото дете на манастир, за да се осигури животът и здравето му. С достигането на брачна възраст често родителите „откупвали” от Бога детето си с курбан и дарове за манастира. Тази практика е известна и от оскъдните записи на културата на алианите.

Много голямо значение се отдава на апотропейните предмети, които се използват през този период. Родилката не излиза навън, но ако се наложи, тя оставя метла или ръжен в стаята на детето. Ако жената излезе вън от стаята, при него трябва да остане бабата (свекървата) или задължително поне един от споменатите предмети. При българите, за да не се урочаса детето, се слагало на шапката чесън, червено конче и сичец (сини мъниста) (инф. 12). При турците на главата на бебето се слага *tâkke* (шапка). Тя е от бяло платно, подплатена с памук и шита с бели памучни конци. На шапката слагат

muská (амулет) pazár muskási (амулет против уроки), за да пази бебето от урочасване (инф. 33). По сходен начин при циганите мюсюлмани родилката връзва на ръката си maví boncúik (сини мъниста) (инф. 32).

Забранено е при родилката и детето да влизат жени с аубáşı (менстурация) при турски цигани, т.е. нечиста, защото на детето ще излязат mundarlík (пъпки) по лицето, главата и цялото тяло. (инф. 28)

Вярването за родилката като нечиста определя еднакви обредни практики. В друга група норми по-ясно личи насоченост към предпазване на околните от родилката. И тези норми имат характер на забрани. Родилката не бива да налива вода от обществен водозточник, да меси хляб и да готви за цялото семейство. И тук, в народната практика има задължителни начини за отстраняване на вредните последици от нарушаването на нормите. Това е естествено, тъй като натовареността на жената с домакинска работа е била голяма и често не е било възможно да се изключи от домакинството за цели 40 дни. За да не се „развали“ водата в кладенеца (да не стане горчива, негодна за пиене), откъдето налива лууса, тя пуска в него специално донесена от къщи готварска сол или просто помолва друга жена, която не е лууса, да напълни съдовете ѝ. Наложил ли се да меси или готви, лехусата трябва да се измие със „светена вода“ и да сложи няколко капки от нея в тестото или в яденето¹².

В цикъла на обичаите от 40-дневния период след раждането основен обект (в някои случаи и субект) е родилката. Същевременно в някои от обредите наред с нея, или пък самостоятелно, обект се явява и новороденото. Така освен споменатите вече предпазни действия и практики, засягащи едновременно и майката, и детето, налице са и други обредни комплекси, в които основен обект е новороденото.

Сходен обреден комплекс е закърмянето, чиято обичайна страна е еднаква за българи, турци и роми. Детето засуква от дясната гръд. В много редки случаи (ако майката няма мляко) детето се закърмя от чужда жена. Срещат се различни наименования за жената – алианите süt ninè (млечна майка), при турци süt ninè, (млечна майка) на детето. Ако закърми чужда жена, нейното дете и закърменото се

смятат за братя, побратими и ако са от различен пол, не бива като пораснат, да се любят и да встъпват в брак.¹³

При българите след като се роди детето, бабата го окъпва в корито (или малък съд копанка) с вода и яйце. При алианите до 7-ия ден бебето се увива в пелени. За първи път с риза го обличат на 7-ия ден. Тази първа риза на бебето ушиват 3 жени.¹⁴ При турските цигани бебето се повива по традиция в пелени, приготвени от старите шалвари на майката. При ромите християни детето се повива с парцали от носени и прани дрехи. В повоя се слага кокал от щъркел, за да предпазва от лътуси. (инф. 8) При алианите новороденото се слага в beşik (люлка) (инф. 31). Люлката на бебето се изработва от 2 души за 7 дни – нито повече, нито по- малко.¹⁵

При българи, турци и роми на третия ден след раждането „осоляват” детето. Слагат сол по слабините му, повиват го и след известно време го окъпват. Вярва се, че това може да предотврати подсичането му, когато порасне. При турците и циганите мюсюлмани обичаят се нарича tuzlamak (осоляване).

На третия ден при българи и алиани се вярва, че идват три орисници, които определят съдбата на детето. Първата орисница казала „Хайде да вземем детето, че е още тринишно”, втората рекла: „Да оставим детето, да вземем майка му, че като порасне ще плаче за майка си”, третата отговорила: „Да оставим майката, да си гледа детето, че като стане голямо, като се зажени, булка ще я вземим, като сватба направи, да плаче майка и баща, да плаче свекър, свекърва и три къщи да разплаче”. Вярването се помни сред българите.

Изтичането на 40-дневния период след раждането приключва с изпълнението на еднакви по смисъл и конкретна изява обредни действия сред цялото население. У българите и роми християни на 40-я ден родилката с детето и бабата (или свекървата) ходят при свещеника да ѝ чете очистителна молитва. При турците и циганите мюсюлмани липсва сходен религиозно – каноничен елемент. На 40-я ден kırklamá (40 ден) жена в една тенджерка счува яйце и с черупката му налива 40 пъти вода, като брои от 1 до 40. Оставят да ври върху печката. Свекървата измива родилката и детето.

При алианите къпането на бебето на 40-ия ден също се нарича *kırklamá*. В един съд се слага хладка вода, жълтък, босилек. Разбърква се и се мие детето. След него на ръцете на бебето се връзват усукани бели и червени конци, които се държат докато паднат сами или ги отрязват, ако са започнали да го стягат.

Родилката взема детето и отива на гости у майка си. Майката взема глинена *ıbrık* (стомна) и полива десния крак на родилката три пъти, за да бъде здраво детето. При алианите бабата (майката на родилката) взема вълна и ако е момче, я слага на брадичката на бебето, за да живее до старини и да има бяла брада, а ако бебето е момиче слага вълна върху косата ѝ, за да живее и побелее като старица. След това вкъщи се чете *mevlit* (молитва) за детето и се слага трапеза. Пак при тях след 40-ия ден се прави *beşik ekmék* (питка за люлка). През деня се канят само жените на роднините. Когато идват, те носят подаръци на бебето – детски ризи, дрешки и чорапи. Дава им се тържествен обяд.

Специалният обреден комплекс кръщаване при българите и българските роми, извършван една седмица след раждането, включва както чисто народни обичаи, така и християнско-литургични елементи. Чрез тях става приемането на детето в лоното на християнската църква. Кръщаването става след една седмица, до един месец от раждането. Кръщава семейният кръстник, който е венчал родителите. В случай на отказ, семейството има право да покани нов кръстник. Той се кани два пъти. Бабата отнася шише ракия на кръстника, честити му и го кани от името на родителите да кръщава. Кръстникът трябва добре да изцеди ракията от шишето, за да не „текат“ ушите на детето. Той се сменя, ако децата умират скоро след раждането. Жена, чиито деца умират, прави пита и я дава на комшии, раздава на децата медички. Детето се стъква (приготвя) и го „хвърлят“ на кръстопът, като скришом го наблюдават. Онзи, който пръв спре при детето, му става кръстник. Самото кръщаване е църковен обред, но около него са групирани и някои народни обичаи и норми за поведение. Втори път се ходи за кръстник вече конкретно за кръщенето. Този път кани свекървата.

При християните първите две деца се именуват на свекъра и на свекървата. Третото и четвъртото – на бащата или майката на

булката, а петото на кръстниците. Дете, „хвърлено“ за кръстник, почти винаги получава името на кръстника. Когато детето се роди на празник на някой светец се казва, че то е дошло с името си и се именува на светеца. В църквата, кръстникът (ако е момче бебето) държи бебето, а свещеникът чете. Една жена налива топла вода в купела, попът топи детето в него, а после кръстницата го повива. Кръщаваните в една вода деца се смятат побратими и посестрими и не бива да се женят помежду си. Преди да го потопи в казанчето свещеникът миросва детето по челото „на кръст“ и отрязва две косъмчета. Като го извади от водата, казва, че го вади от мирото. Избърсват го в кърпа. Тази кърпа после се пере отделно от другите дрехи и водата се излива на място, където не се тъпче. Кръстникът отнася детето в църквата и го връща обратно след обряда. Той подава детето през прага на майката (тя не ходи на църква), като казва: „Еврейче го взех – християнче ти давам“ до три пъти, но не съобщава името му.

Обредни комплекси, битуващи у българите като месенето на пити, т. нар. понуди веднага след раждането не са познати на турците и циганите мюсюлмани. При групите от мюсюлманско вероизповедание на третия ден след раждането се дава име на детето. Обичаят носи името *ád koymak*. Извършва се от ходжата и от възрастен човек, който знае арабски и може да чете Корана. Името на детето избира свекърът. Ако е момче, ще носи името на свекъра, ако е момиче – името на свекървата. Носят детето в джамията. Ходжата изпълнява *namáz* (молитва). Той взема детето застава с лице на юг, чете му молитвите и три пъти изрича името на дясното му ухо. При алианите в именуването на новороденото става на 3-ия ден след изкъпването му. Всяка махала има *bubá* (ръководител на локалната верска общност). Той обявява името на детето. Вечерта *buba*, *ána badcí* (съпруга на бубата), жени и мъже се събират в дома на бебето. *Bubá* взема детето и три пъти изрича името му. Гостите се черпят и веселят.

Името на детето се сменя, ако боледува продължително време. Това става по следния начин: на 3 игли връзват конци с различни цветове, всяка игла назовават с име, поставят ги в съд с вода, държат ги известно време и след това ги изваждат. Името на иглата, която

остане неръждясала, става име на детето.¹⁶ През 70-години на XX в. при турци и турски цигани се прави *bábina* (посещение в дома на новороденото) три месеца след раждането на детето. Всеки носи по нещо за детето – пари, дрешки, играчки. Възрастните жени четат молитви от Корана.

Обрязване

При групите, изповядващи ислям, се прави *sünnét* (обрязване), на момченцата, когато навършат 4 – 5 годишна възраст. След няколко дена, в този дом, където е обрязано момченце, се прави *mevlít* (четене на молитви от Корана). *Sünnét güğünü* (сюнетска сватба) се празнува тържествено, като сватба в дома на обрязаното момче.

През 1959 г. Министерството на народното здраве и социалните грижи издава специално окръжно, в което се заключава, че обрязването на момчетата се извършва по примитивен и нехигиеничен начин, който често води до усложнения.¹⁷ Същевременно се прави изводът, че той е ненужен и вреден. Следва разпореждане до медицинските органи стриктно да следят за бъдещото му извършване само от лекари и фелдшери в съответните здравни заведения. От този момент нататък режимът предприема кампания срещу обрязването, продължила и през следващите десетилетия. След 1989 г. с падането на комунизма в България се извършват свободно религиозните ритуали. Днес сюнетът се извършва в болницата.

Периодичните модни вълни променят предпочитаните имена на новородените¹⁸. Прекъсването на именната традиция е външен израз, манифестация на опита за еманципация на нуклеарните семейства от родителските семейства и рода. Като родствен (родов) знак продължава да функционира фамилното име. Носенето на фамилното име на някои по-издигнати родове се съобщава като по-престижно, разбира се, от наследниците на същите родове. Всъщност, погледнато в исторически план, фамилното име е една сравнително нова традиция както за българите, така и за турците и циганите.¹⁹

При православните българи въпросът за наследяването на името и вярата се коментира рядко, в контекста на междугенерационните връзки в семействата. Кръщението на децата и спазването на най-големите християнски празници обикновено се съобщава като

придържане към българската традиция, но по-скоро в областта на празничните, емоционалните отношения. Рядко възрастните жени и служителите на култа говорят за ограничаването на православието през тоталитарния режим, главно в публичното пространство²⁰. Поддържането на християнските традиции, в техния битов вариант, е приоритет на жените. Те са, които посещават храмовете, които довеждат там мъжете на големи църковни празници и ги учат на ритуала.

Една от последиците на т. нар. „възродителен процес“ (1984 – 1989 г.) е активирането на знаковостта на тези две, интегриращи семейството, рода и общността структури при мюсюлманите²¹. Важен възел на напрежение, съобщаван както от членовете на групата, така и от християните е промяната на имената от 1990 г. насам. Относителната икономическа независимост и нарасналите възможности за избор, позволяват на някои от семейните мъже да се противопоставят на изискването на бащите си да си върнат мюсюлманските имена и по-ревностно да се включат в мюсюлманските ритуали. Неженените, които са под родителска опека, в някои случаи са принудени да го направят под заплахата например да не им бъде осигурена издръжка за по-високо образование.²² Но такива случаи са относително редки. Изглежда по-голямата част от подрастващите са приели с облекчение връщането на старите им (изживявани като турски) имена²³. Една модна тенденция е именуването на новородените с имена на известни филмови, естрадни или футболни звезди от Турция. Други търсят „стари, истински турски“ имена, в голяма степен под въздействието на неоосманската пропаганда.

При българите, когато детето проходи, жените правят питка, търкулват я и тичат бързо, за да бяга детето. Питката се нарича прищъпұлник, прощъпұлник, пристъпұлник, пристъпұлка. При турците се нарича *adımtúrtası* (питка за първите стъпки). При циганите християни, дядото взема нож и в права линия прави бразда на земята. Тези обичаи се спазват и днес.

Заключение

Анализът на обичаите свързани с бременността, раждането и първите дни след това при българи, турци и цигани в Кубратско и сравняването с тези от останалите райони²⁴ на България показват

неминуеми сходства, предизвикани от общия културен модел на аграрно население, обитавало в продължително време обща територия.

Различията, дължащи се на принадлежността на двете световни религии са ограничени до обичаите, свързани с въвеждането на детето в съответната общност (кръщение и ад коймак) и извършването на sünnét (обрязване) в мюсюлманските групи.

Събраният емпиричен материал сочи, че и днес възрастните информаторки пазят плътен спомен за важното демографско събитие – раждането на дете. Родилната помощ в изследвания район не е била добре развита във времето, във което интервюираните жени са раждали децата си. Поради това те са получили, пазят и предават важната информация за особената грижа, която са изисквали бременната, родилката и новороденото. Тази информация се активира през последните години, в които достъпът до здравни услуги е скъп и затруднен.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Василева, М.** За етнокултурното единство на родилната обредност у българите. – Бълг. етнография, 1988, № 4.; **Георгиева, И.** Българските алиани, София, 1991; **Генчев, С.** Конфесионални варианти на народната култура (Към постановката на проблема). – В: Очерци по българска етнография. Велико Търново, 1996; **Генчев, Ст.** Семейни обичаи и обреди – В: Етнография на България. Т. 3. С., 1985; **Груев, М.** и др. Възродителния процес. Мюсюлманските общности и комунистическият режим. София. Институт за изследване на близкото минало; Фондация „Отворено общество”, 2008; **Карамихова, М.** Брачна снимка от Кърджали. Кърджали. Изд: Балкански форум. 1999; **Карамихова, М.** Един възможен прочит на демографските факти, записани в традиционната култура по българските земи. – Историческо бъдеще. 1998, № 2 и посочената литература.

² **Карамихова, М.** Един възможен прочит на демографските факти, записани в традиционната култура по българските земи. – Историческо бъдеще. 1998, № 2.

³ **Генчев, С.** Конфесионални варианти на народната култура (Към постановката на проблема). – В: Очерци по българска етнография. Велико Търново, 1996, с. 126.

⁴ **Карамихова, М.** Един възможен прочит на демографските факти, записани в традиционната култура по българските земи. – Историческо бъдеще. 1998, № 2. с. 177.

⁵ **Георгиева, И.** Българските алиани, София, 1991, с. 108.

⁶ **Пак там**, с. 108.

⁷ **Василева, М.** За етнокултурното единство на родилната обредност у българите. Бълг. етнография, 1988, № 4. с. 7.

⁸ **Георгиева, И.** Цит. съч., с. 109.

⁹ **Карамихова, М.** Цит. съч. с. 180.

¹⁰ **Пак там**, с. 181.

¹¹ **Пак там**, с. 183.

¹² **Генчев Ст.** Семейни обичаи и обреди – В: Етнография на България. Т. 3. С., 1985, с. 172.

¹³ **Пак там**, с. 174.

¹⁴ **Георгиева, И.** Цит. съч., стр. 109.

¹⁵ **Пак там**, с. 109.

¹⁶ **Пак там**, с. 110.

¹⁷ ДА – Благоевград, ф. 2Б, оп. 1, а. е. 585, л. 1 – 3.

¹⁸ **Карамихова, М.** Брачна снимка от Кърджали. Изд: Балкански форум. Кърджали. 1999, с. 142.

¹⁹ **Пак там**, с. 143.

²⁰ **Пак там**, с. 143.

²¹ **Пак там**, с. 143.

²² АЦЕ Кърджали, май 1995.

²³ **Карамихова, М.** Брачна снимка от Кърджали. Изд: Балкански форум. Кърджали. 1999.

²⁴ **Генчев, Ст.** Семейни обичаи и обреди – В: Етнография на България. Т. 3. С., 1985; **Василева, М.** За етнокултурното единство на родилната обредност у българите. Бълг. етнография, 1988, № 4.

ЛИТЕРАТУРА

Публикации

АЦЕ Кърджали, май 1995.

[ASHE Kardjali, may 1995]

Василева, М. За етнокултурното единство на родилната обредност у българите. Бълг. етнография, 1988, № 4.

[Vasileva M. Za etnokulturnoto edinstvo na rodilnata obrednost u bugarite. Balg. etnografia. 1988, № 4.]

Генчев, С. Конфесионални варианти на народната култура. – В: Оче-
рци по българска етнография, Велико Търново, 1996.

[Genchev, S. Konfesionalni variant na narodnata kultura. – V: Ochersh
po balgarska etnografia, Veliko Tarnovo, 1996]

Генчев, С. Семейни обичаи и обреди. – В: Етнография на България, Т.
3. С., 1985.

[Genchev, S., Semeyni obichai i obredi. – V: Etnografia na Balgaria, T. 3.
1985]

Георгиева, И. Българските алиани. София, 1991.

[Georgieva, I.,Balgarskite aliani. Sofia, 1991]

Груев, Михаил и др. Възродителният процес. Мюсюлманските общно-
сти и комунистическият режим. София, Институт за изследване на близкото
минало; Фондация „Отворено общество“; Сиела, 2008.

[Gruev, M. i dr. Vazroditelniat proshes. Musulmanskite obshtnosti i komu-
nisticheskiat rejim. Sofia, Institut za izsledvane na blizkoto minalo ; Fondacia „Otvoreno
obshtestvo ”; Siela, 2008]

ДА – Благоевград, ф. 2 Б, оп. 1, а. е. 585 л. 1 – 3.

Карамихова, М. Брачна снимка от Кърджали. Кърджали. Изд: Балкански
форум. 1999.

[Karamihova, M. Bracna snimka ot Kardjali. Kardjali. Izd: Balkanski forum.
1999]

Информатори

1. Айше Салим Адем – (р. 1931 г.), с. Сеслав, туркиня
2. Алие Ебазер Адем – (р. 1926 г.), с. Сеслав, туркиня
3. Анифе Юмерова Рашидова – (р. 1918), с. Божурово, туркиня
4. Афизе Ахмед Емин – (р. 1925 г.), с. Задруга, туркиня
5. Василка Каменова Станева – (р. 1922 г.), с. Юпер, българка
6. Велика Митева Тасева – (р. 1928 г.), с. Тертер, българка
7. Гюлсюм Мехмедова Ибрямова – (р. 1939 г.), с. Бисерци,
алианка
8. Данка Владимирова Костова – (р. 1946 г.), с. Беловец, ромка
християнка
9. Джемиле Ахмед Хасан – (р. 1912 г.), с. Сеслав, ромка
мюсюлманка
10. Димитра Димитрова Илиева – (р. 1929 г.), с. Беловец,
българка

11. Димитра Янкова Иванова – (р. 1931 г.), с. Юпер, българка
12. Димитрина Илиева Иванова – (р. 1933 г.), с. Юпер, българка
13. Емине Ахмед Мехмед – (р. 1933 г.), с. Савин, туркиня
14. Зекие Яшар Шабан – (р. 1927 г.), с. Сеслав, туркиня
15. Иванка Стоянова Гоцева – (р. 1913 г.), с. Горичево, българка
16. Йорданка Здравкова Георгиева – (р. 1931 г.), с. Бисерци, българка
17. Кадерия Якубова Халилова – (р. 1933 г.), с. Горичево, туркиня
18. Кадрие Юсеин Вейсал – (р. 1945 г.), с. Мъдрено, алианка
19. Кямиле Юсеин Гамбаз – (р. 1931), с. Сеслав, туркиня
20. Левка Марчева Филкова – (р. 1938 г.), с. Юпер, ромка християнка
21. Мария Иванова Димова – (р. 1933 г.), с. Тертер, българка
22. Мария Митева Иванова – (р. 1922 г.), с. Черешово, българка
23. Минка Христова Венкова – (р. 1923 г.), с. Задруга, българка
24. Мюкерем Алиева Ейюбова – (р. 1936 г.), с. Севар, алианка
25. Неделя Енчева Цонева – (р. 1936 г.), с. Каменово, българка
26. Рада Стоянова Иванова – (р. 1936 г.), с. Савин, ромка християнка
27. Сабиха Ахмедова Исмаилова – (р. 1948 г.), с. Беловец, туркиня
28. Садифе Мемиш Али – (р. 1934 г.), гр. Кубрат, ромка мюсюлманка
29. Себиле Ахмед Ибрям – (р. 1938 г.), с. Точилари, туркиня
30. Стоянка Несторова Несторова – (р. 1933 г.), с. Божурово, българка
31. Тензиле Сали Камбер – (р. 1948 г.), с. Мъдрено, алианка
32. Шасие Ахмед Али – (р. 1933 г.), с. Задруга, ромка мюсюлманка
33. Шасине Хюсеинова Сюлюшева – (р. 1933 г.), с. Бисерци, туркиня

